

Найбільший спротив процес об'єднання країни у єдину унітарну державу Республіка отримала з боку держав Східної Суматри та Східної Індонезії. Амбонці, народ, що мешкає на Молукських островах, велика частина яких сповідує християнство, були проти унітаризації з огляду на те, що вважали бачили в Республіці змову яванців, мусульман та «лівих» проти інших регіонів Індонезії. У квітні 1950 року у місті Макассар на Сулавесі відбулось зіткнення між загонами колоніальних військ (більшість яких складалась з амбонців) на чолі із Анді Азісом та республіканцями [6, с. 144]. 25 квітня колишній міністр юстиції в уряді Східної Індонезії доктор Сумокіл проголосив про створення Республіки Південного Молукку [6, с. 146]. З липня до листопада точились бої між прибічниками місцевого самоврядування та республіканськими військами, що закінчились перемогою центру. Східна Індонезія та Східна Суматра не мала іншого шляху, як приєднатись до процесу унітаризації країни.

Нарешті, 17 серпня 1950 року, під час святкування 5-ої річниці проголошення незалежності Індонезія отримала більш менш сучасний вигляд. Усі департаменти та установи, що існували протягом періоду Революції були змінені, усі федеральні утворення стали частиною єдиної унітарної держави Республіка Індонезія, столицею країни була обрана Джакарта.

Революція закінчилась перемогою, країна та її мешканці врешті решт досягли незалежності. Головним надбанням цього періоду є те, що усій світовій спільноті стало зрозуміло, що на світовій політичній арені з'явився новий учасник. Індонезія почала розвиватись власним шляхом: не шляхом федерації, проісламським або комуністичним тощо. Але й стало зрозуміло, що Революції вирішила далеко не усі питання й країна зіткнеться з новими проблемами в політичній та економічній сферах, у міжнаціональних та міжконфесійних питаннях. Постколоніальний розвиток завжди є важким з огляду на те, що людям треба, перш за все, змінити світогляд, перебудувати національний менталітет.

Література

1. *Chaniago, Amrin Imran, Saleh D.* Djamhari. Pemerintah Darurat Republik Indonesia (PDRI) dalam Perang Kemerdekaan / *Chaniago, Amrin Imran, D. Saleh.* – Jakarta, 2003.
2. *Chatterjee, Partha.* Nationalist Thought and the Colonial World / *Partha Chatterjee // A Derivative Discourse.* – Minneapolis, 1986.
3. *Kahin, George McTurnan.* Nationalism and Revolution in Indonesia / *Kahin, George McTurnan.* – Cornell University Press, 1952.
4. *McCargo, Duncan.* “Rethinking Southeast Asian Politics”. In *Southeast Asian Studies: Debates and New Directions*, edited by Cynthia Chou and Vincent Houben / *McCargo, Duncan // Singapore and Amsterdam: Institute of Southeast Asian Studies and International Institute for Asian Studies, 2006.*
5. *Moedjanto G.* Sejarah Indonesia Abad ke-20 / *G. Moedjanto.* – Jilid I. Dari Kebangkitan Nasional Sampai Linggarjati. – Yogyakarta, 1989.
6. *Moedjanto G.* Sejarah Indonesia Abad ke-20 / *G. Moedjanto.* – Jilid II. Dari Perang Kemerdekaan Pertama Sampai Pelita III. Yogyakarta, 1989.
7. *Nasution A. H.* Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia / *A. H. Nasution.* – Jilid 1-11. – Bandung.

8. *Prambudi Eko.* Madiun Afair, PKI 1948, Operasi Trisula. Penumpasan PKI Blitar Selatan. – Yogyakarta.
9. *Reid, Anthony.* The Indonesian National Revolution 1945-1950 / *Anthony Reid.* – Melbourne, 1974.
10. *Ricklefs M. C.* Sejarah Indonesia Modern (1200-2004) / *M. C. Ricklefs.* – Jakarta, 2008.
11. *Roff, William R.* The Origins of Malay Nationalism / *Roff, R. William.* – New Haven, 1967.
12. *Sewan Susanto.* Perjuangan Tentara Pelajar Dalam Perang Kemerdekaan Indonesia / *Susanto Sewan.* – Yogyakarta, 1985.
13. *Sudiyoto Adipranoto.* Indonesia Berjuang. – Surakarta, 1988.
14. *Taylor J. G.* Indonesia: Peoples and Histories / *J. G. Taylor.* – New Haven, 2003.
15. *Tim LIPI.* Ditugaskan Sejarah «Perjuangan Merdeka 1945-1985». Jakarta, 1985.

УДК 328.16 (497.1) “1928”

Політична криза 1928 року в Королівстві сербів, хорватів та словенців

Гряник Вадим

Гряник Вадим. Політична криза 1928 року в Королівстві сербів, хорватів та словенців. В статті йдеться про причини державного перевороту 6 січня 1929 р. в Королівстві СХС. Автор намагався дослідити становище, що склалось у сфері внутрішньої та зовнішньої політики югославської держави і сприяло встановленню режиму особистої влади короля Александра I Карагеоргієвича.

Ключові слова: політична криза, опозиція, королівська диктатура, авторитаризм.

Гряник Вадим. Политический кризис 1928 года в Королевстве сербов, хорватов и словенцев. В статье речь идет о причинах государственного переворота 6 января 1929 г. в Королевстве СХС. Автор пытался исследовать положение, которое сложилось в области внутренней и внешней политики югославянского государства и сопутствовало установлению режима личной власти короля Александра I Карагеоргиевича.

Ключевые слова: политический кризис, оппозиция, королевская диктатура, авторитаризм.

Gryanyk Vadym. *The political crises of 1928 in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.* The article is devoted to the reasons of the coup d'etat on the 6th of January 1928 in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The author tried to investigate the situation existing in domestic and foreign policy of southslavic state, and following the establishment of king's Alexander I Karageorgievich personal reign.

Key words: political crisis, opposition, royal dictatorship, authoritarianism.

Політична криза 1928 року в Королівстві СХС є, без сумніву, важливою з наукової точки зору, оскільки передувала встановленню нового політичного режиму – королівської диктатури. Певні спроби висвітлення цього питання мали місце в радянській історичній науці, наприклад, в статті Н. С. Богдановської [1], та розділі, написаному В. Н. Белановським, для другого тому «Історії Югославії» [3]. Проте його інтерпретація звелася фактично до опису ролі в подіях 1928 р. Комуністичної партії Югославії. Деякі моменти політичної ситуації, що передували встановленню авторитарного режиму Александра Карагеоргієвича були проаналізовані в монографії сучасного автора О. О. Сілкина [7], якому також належить відповідний розділ книги «Югославія в ХХ ст.». Російський історик стверджує, що січневий переворот 1929 р. мав на меті не лише встановлення необмеженої влади монарха, а й збереження цілісності Югославії [10, с. 260]. Детальніше криза державного устрою Королівства розглядалась деякими авторами СФРЮ та постюгославських країн – Н. Йованович [15], Х. Маткович [16], І. Банацом [11], В. Винавером [20], М. Зечевичем [21], Б. Ян'ятович [14]. Проте не всі їх висновки витримали перевірку часом. В українській же історіографії питання залишається недослідженим.

Мета статті – з'ясувати обставини, що склались в Королівстві СХС у 1928 році та призвели до радикальної зміни режиму.

Нестійкість політичного становища передусім пояснювалась ескалацією й активним загостренням сербсько-хорватського конфлікту – глибокими міжнаціональними розбіжностями і протиріччями, що віддзеркалювали різну історичну та конфесіональну традицію й економічно-соціальну нерівність в югославській державі [11, str. 214]. Продовжувала існувати різниця у розвитку окремих областей, не дивлячись на 10-річчя, що минуло від об'єднання країни й прийняття Відовданської конституції 1921 р. Остання, як відомо, встановлювала унітарний лад, фактично закріплюючи головні важелі влади в країні за династією Карагеоргієвичів та сербською буржуазією [13, str. 336]. Проте Хорватія та Словенія випереджали в економічному відношенні Сербію, котра, як гегемон у багатонаціональному королівстві, прагнула надолужити відставання шляхом експансії та колонізації приєднаних областей [14, str. 49-50].

Існуючі розбіжності виливалися у протистояння представників різних національних і політичних фракцій в Народній скупщині. Так, хорватські

інтереси презентувала передусім створена в листопаді 1927 року Селянсько-демократична коаліція (СДК), до складу якої увійшли Хорватська селянська партія (ХСП) Степана Радіча та Самостійна демократична партія на чолі зі Светозаром Прибічевичем, що виражала інтереси сербської буржуазії в Хорватії (т.зв. пречанських областей). Зближення колись запеклих ворогів, котрі несподівано для влади стали неподільними друзями, перетворило опозицію в силу, на яку тепер треба було зважати правлячим колам.

Селянсько-демократична коаліція висловлювала невдоволення, що охопили не тільки хорватське, але й сербське населення колишніх австро-угорських земель – Воєводини, Славонії, Далмації, Боснії та Герцеговини. Вона повела боротьбу за перегляд проекту державного бюджету на 1928/1929 рр., прагнути економічної рівності всіх областей країни, більш широкої автономії органів самоврядування та зміцнення парламентаризму в рамках існуючої конституції [7, с. 169]. Основним вектором діяльності СДК було протистояння доцентровій політиці сербських пануючих кіл у Белграді [16, str. 17]. Підтримував антиурядову коаліцію в Скупщині також Сербський хліборобський союз.

Блоку опозиційних сил протистояла проурядова коаліція на чолі з радикалами і Демократичною партією; до неї входили також Словенська народна партія, очолювана католицьким священником Антоном Корощем, та Югославська мусульманська організація Мехмеда Спахо (разом 210 мандатів або 2/3 від загальної кількості) [12, str. 517]. Сформований у лютому 1928 року другий уряд Велимира Вукічевича [8, стр. 243] перебував у вельми скрутній ситуації, так як всі його дії, що продовжували загальну лінію уніфікації попередніх років, зазнавали різкої критики з боку опозиції.

Навесні 1928 року між депутатами урядової більшості й СДК протиріччя загострилися. Доходило до того, що засідання Скупщини переривались, і поліція виводила депутатів-опозиціонерів із зали засідань [19, str. 252]. Запекла боротьба точилась довкола питання національної політики. Депутати СДК вимагали перебудови держави за федеративним принципом та надання хорватам й іншим югославським народам рівних прав із сербами. Як згадував тодішній міністр транспорту С. Милославевич: «Фракція Радіча і Прибічевича... влаштували шалену обструкцію в Народній скупщині, яка нагадувала в той момент сільський шинок, де народні обранці лаються найбруднішими вуличними лайками, погрожують один одному або навіть чубляться» [Цит. за: 7, с. 174].

У сфері зовнішньої політики одним з подразників міжпартійних чвар стало підписання 11 листопада 1927 року договору про дружбу з Францією [20, str. 122]. Він передбачав узгодження дій сторін з усіх питань європейської безпеки. Проте для антиурядового табору франко-югославський договір не посилював позицій КСХС, а лише підкреслював зростаючу залежність югославської політики від Парижу, котрий, в свою чергу, прагнув посилення своїх військово-політичних союзів у Південно-

Східній Європі. Також уряд був налаштований на продовження югославсько-італійського договору про дружбу шляхом ратифікації Неттунських угод, намагаючись таким чином убезпечити КСХС від можливих конфліктів з Італією (італійцям надавалось право вільного проживання і торгівлі у Примор'ї, право купівлі землі й розпорядження нею на югославській території, тариф на італійські товари знижувався на 30%) [4, стр. 391-392]. 23 травня 1928 р. в Скупщині було піднято питання щодо їх схвалення, що викликало обурення по всій країні; наприкінці весни – на початку літа пройшли антиіталійські демонстрації, відбулися багаточисельні мітинги, страйки [3, с. 108]. Розгром демонстрацій та арешти викликали обурення опозиції, яка влаштувала в Скупщині бойкот проурядовим фракціям. Робота парламенту у зв'язку з цим була припинена до 8 червня.

У перші місяці 1928 року у Воеводині, Далмації, Боснії та Герцеговині було здійснено понад 500 політичних арештів, заборонено 47 організацій, проведено 17 політичних процесів [1, с. 93]. Навіть преса радикалів була вимушена визнати, що єдиною опорою уряду була поліція. Демонстрації та народні виступи виказали глибоке невдоволення внутрішньою і зовнішньою політикою уряду Вукічевича й стали виразом глибокої політичної кризи, що охопила країну. Її кульмінацією стали події 20 червня, коли радикал Пуніша Рачич під час засідання Скупщини вбив двох депутатів, членів ХСП – Павла Радіча і Джуро Басаричека та смертельно поранив її лідера Степана Радіча [15, стр. 62].

Після цих подій керівництво СДК проголосило «соціальний бойкот» Сербії, який мав полягати у припиненні пречанами «всіх суспільних зв'язків з представниками правлячих партій і всіма, хто підтримував режим. Бойкот мав здійснюватися на політичному, економічному та культурному рівнях». Борючись за національно-територіальний переділ країни, СДК заявила про невизнання Відовданської конституції, «яка була використана для зміцнення гегемонії колишнього Королівства Сербії над іншими державами і народами», «що не відмовились від своєї історично-державної індивідуальності» [17, стр. 269].

Вбивство видатних діячів опозиції сколихнуло всю країну. 83 депутати – члени СДК поїхали до Загребу, де заснували свій парламент [5, стр. 387]. В резолюції наради коаліції від 21 червня говорилось: «Селянсько-демократична коаліція не буде більше брати участі в роботі Скупщини доти, доки не отримає задоволення вимог і доки не будуть створені необхідні гарантії повного рівноправ'я» [Цит. за: 1, с. 95]. Керівництво СДК організувало в Загребі демонстрації, за участі понад 60 тис. чоловік, що переросли у відкриті сутички з поліцією та військами.

За таких обставин правлячі кола змушені були пожертвувати Вукічевичем і піти на деякі поступки. 27 липня король Александр Карагеоргієвич призначив прем'єр-міністром словенця-католика Антона Корошца [18, стр. 174]. В урядовій декларації, яку той зачитав 2 серпня, давалась обіцянка здійснити низку заходів у сфері законодавства, прийняти новий податковий закон, розв'язати аграрні відносини, зокрема

врегулювати селянські борги, втілити в життя часткову децентралізацію адміністративного апарату, тощо.

Але перш за все новий уряд вжив жорстких заходів проти антиурядових виступів. За наказом міністра юстиції прокурорам надавалось право застосовувати Закон про захист держави 1921 р. до всіх осіб, що виступають проти режиму [21, стр. 132]. Розроблявся законопроект про обласне самоврядування з метою надання поліцейським органам права втручатися в діяльність місцевої адміністрації. У той же час готувались зміни до закону про пресу, який передбачав посилення кримінальної відповідальності за публікацію матеріалів, що ображали особу монарха [2, стр. 13]. Ці заходи ще більше посилити народні заворушення. Озброєні сутички селян з жандармами все частіше виникали в різних місцевостях Хорватії та Словенії. Під час засідання опозиційних фракцій Скупщини в Загребі знову відбулися демонстрації, де висувались вимоги розриву стосунків з Белградом і створення хорватської незалежної держави.

У серпні великого розмаху досяг робітничий рух, центром якого став Загреб. На знак протесту проти ратифікації парламентом 13 серпня Неттунських конвенцій у Спліті була організована демонстрація за участі близько 5 тис. чоловік. А похорон С. Радіча (22.08.1928 р.) перетворився на політичну маніфестацію, яку розігнали силами поліції та військових [9, с. 249].

Восени були проведені вибори в Боснії та Герцеговині до місцевих органів влади. Формально перемогли урядові партії, проте відчувався зростаючий вплив опозиціонерів, так само як і на листопадних муніципальних виборах в Далмації, де, наприклад, в м. Спліт з 33 мандатів провладні радикали отримали лише 2, а клерикали – 1 [3, с. 110].

Хорватські опозиційні партії вирішили бойкотувати 1 грудня святкування 10-ї річниці від дня заснування Королівства СХС. Вони організували демонстрації протесту під гаслами незалежності і боротьби проти белградського режиму. Під час молитви в загребському соборі були вивішені траурні хорватські прапори та інша національна символіка. Результатом цього стали зіткнення з поліцією та масові арешти.

В умовах гострої державної кризи Александр Карагеоргієвич обрав найрадикальніший шлях її вирішення; відправивши 30 грудня уряд Корошца у відставку. А 6 січня 1929 р. монарх удався до ще більш кардинальних заходів: було скасовано конституцію і розпущено парламент [6, с. 13], котрий звинуватили у безуспішності політики всіх попередніх років; були заборонені діючі політичні партії з декларованою метою усунення посередників між королем і народом. Командувач королівською гвардією генерал Перо Живкович очолив уряд.

Таким чином, кризовий стан міжнародних стосунків, який був притаманний всьому періоду існування КСХС, 1928 р. досяг апогею. На бік опозиції перейшли політичні діячі і сили, що довгий час були лояльними до офіційного Белграду і сербської династії Карагеоргієвичів. Останні, в свою чергу, не надто прагнули покращувати стосунки між областями,

намагаючись «підкупити» не хорватські політичні сили (Корошец, Спахо) фіктивними поступками. Сповзання країни до глибокої кризи, яка дискредитувала парламентаризм, у певному сенсі було на користь правлячим колам і двору, що намагалися переконати населення у політичному безсиллі партійних вождів та встановити режим «рятивного» самодержавства.

Література

1. Богдановская, Н. С. Из истории политического кризиса в Югославии в 1928 г. / Н. С. Богдановская // Новая и новейшая история. – 1961. – № 4. – С. 88-99.
2. Закон о штампи од 6. августа, 1925 год., – са изменама и допунама од 6. јануара, 1929. – Београд, 1929.
3. История Югославии. – Т. II / Под ред. Л. Б. Валева, Г. М. Славина, И. И. Удальцова. – М., 1963.
4. Јовановић, Ј. М. Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938. – Књ. II. – Београд, 1939.
5. Митриновић, Ч. Југословенске народне скупштине и сабори / Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић. – Београд, 1937.
6. Никифоров, К. В. Парламентаризм в Сербии в XX веке / К. В. Никифоров // Славяноведение. – 2004. – № 3. – С. 8-20.
7. Силкин, А. А. Королевство сербов, хорватов и словенцев: на пути к диктатуре. 1918–1929 / А. А. Силкин. – СПб, 2008.
8. Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835 - 1941) / Приређивач Д. Мрђеновић. – Београд, 1988.
9. Фрейдзон, В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В. И. Фрейдзон. – СПб., 2001.
10. Југославия в XX веке: очерки политической истории. – М., 2011.
11. Banac, I. Nacionalne pitanje u Jugoslaviji / Ivo Banac. – Zagreb, 1984.
12. Horvat, J. Politička povijest Hrvatske / Josip Horvat. – Zagreb, 1936.
13. Istorija države i prava naroda Jugoslavije. – Beograd, 1980.
14. Janjatović, B. Politički teror u Hrvatskoj od 1918. do 1935. godine / Bosiljka Janjatović. – Zagreb, 2002.
15. Jovanović, N. Prilog proučavanju odjeka atentata u Narodnoj skupštini 20. juna 1928. / Nadežda Jovanović // Časopis za suvremenu povijest. – 1970. – God. II. – Br. – 1. – Str. 61-76.
16. Matković, H. Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke (1924-1929) / Hrvoje Matković // Časopis za suvremenu povijest. – 1971. – God. III. – Br. 1. – Str. 7-25.
17. Matković, H. Povijest Hrvatske seljačke stranke / Hrvoje Matković. – Zagreb, 1999.
18. Meštrović, I. Uspomene na političke ljude i događaje / Ivan Meštrović. – Zagreb, 1969.
19. Stojadinović, M. M. Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata / Milan M. Stojadinović. – Rijeka, 1970.
20. Vinaver, V. Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata / Vuk Vinaver. – Beograd, 1985.
21. Zečević, M. Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca. 1918–1940. / Momčilo Zečević // Istorija 20. veka. – 1990. – God. VIII. – Br. 1-2. – Str. 117-138.

УДК 94(474):327.3»1988-1991»

Інтернаціональні рухи в країнах Балтії (1988–1991): виникнення, діяльність, історичне значення

Кінка Станіслав

Кінка. Станіслав. Інтернаціональні рухи в країнах Балтії (1988–1991): виникнення, діяльність, історичне значення. Стаття присвячена дослідженню виникнення і діяльності Інтернаціональних рухів країн Балтії у 1988–1991 рр. Акцентується увага на вимогах і формах реалізації програмних цілей рухів, ролі ЗМІ у формуванні іміджу організації.
Ключові слова: Інтернаціональний рух, країни Балтії, перебудова, СРСР.

Кинка Станислав. Интернациональные движения в странах Балтии (1988–1991): возникновение, деятельность, историческое значение. Статья посвящена исследованию возникновения и деятельности Интернациональных движений государств Балтии в 1988–1991 гг. Акцентируется внимание на требованиях и формах реализации программных целей движений, роли СМИ в формировании имиджа организаций.
Ключевые слова: Интернациональное движение, государства Балтии, перестройка, СССР.

Kinka Stanislav. International movements of Baltic States (1988–1991): origin, activity, historical value. The article is devoted research of origin and activity of International movements of Baltic States in 1988–1991. Attention is accented on requirements and forms of realization of programmatic aims of the movements and the role of mass-media in forming of image of organizations.
Keywords: International movements, Baltic States, perestroika, USSR.

Феномен масової мобілізації російськомовного населення балтійських республік, як політичний і соціальний процес, практично не досліджувався в історичній науці, зокрема майже не існує окремих робіт присвячених діяльності Інтернаціональних рухів (ІР). ІР виникли в період, коли СРСР був охопений політикою гласності на хвилі подальшої демократизації суспільно-політичного життя. У країнах Балтії ІР стали реакцією відповіді на виникнення народних фронтів – масових політизованих об'єднань громадян,